

SPANNING

WIJ ZIJN DE 99%

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 13, nummer 10, november 2011

WIJ ZIJN DE 99%

Twintig jaar geleden, na de val van de Muur en midden in een periode van economische voorspoed, waren er mensen die zeker wisten dat het einde van de geschiedenis was aangebroken. Het westerse kapitalisme had gewonnen en groeide ongekend. De toekomst zou alleen maar groei laten zien. Discussies zouden alleen nog maar gaan over hoe we die groei in stand konden houden, maar niet meer over de structuur van de maatschappij. Tien jaar geleden kwam er een kink in de kabel. Sommige mensen dachten anders over de voordelen van de westerse maatschappij. Hun aanval op Amerika werd beschouwd als het begin van een botsing tussen beschavingen. Een jaar eerder was de economische zeepbel van de telecom en het internet ook al geklapt. Niets einde aan de geschiedenis; aloude problemen bleken springlevend. De politieke verhoudingen kwamen op scherp te staan door die culturele strijd tegen de islam. Rechtse partijen deden het steeds beter en de strijd tegen de vijand werd ook op het slagveld uitgevochten. De westerse kapitalistische economie leek zich bovendien te herstellen. Drie jaar geleden kwam die economische groei ten einde. De groei bleek een optische illusie doordat het vooral een groei van schuldpapieren was. Het piramidespel viel in duigen. We zijn nu drie jaar verder. Op het slagveld is de strijd bij lange na niet gewonnen en de economie is bezig aan haar tweede inzinking. Sinds eind vorig jaar komen mensen die zich zorgen maken over de ontwikkelingen massaal in beweging. Eerst op de straten en pleinen van Arabische landen. Later ook op de pleinen van Zuid-Europa waar de crisis heeft geleid tot zeer grote werkloosheid. En sinds een maand bezetten mensen ook pleinen in de kernlanden van het kapitalisme. Ze willen laten zien dat het huidige systeem geen toekomst heeft. Er moet iets veranderen in het belang van de 99 procent van de bevolking, nadat dertig jaar lang het belang van de 1 procent rijksten en machtigsten voorop heeft gestaan.

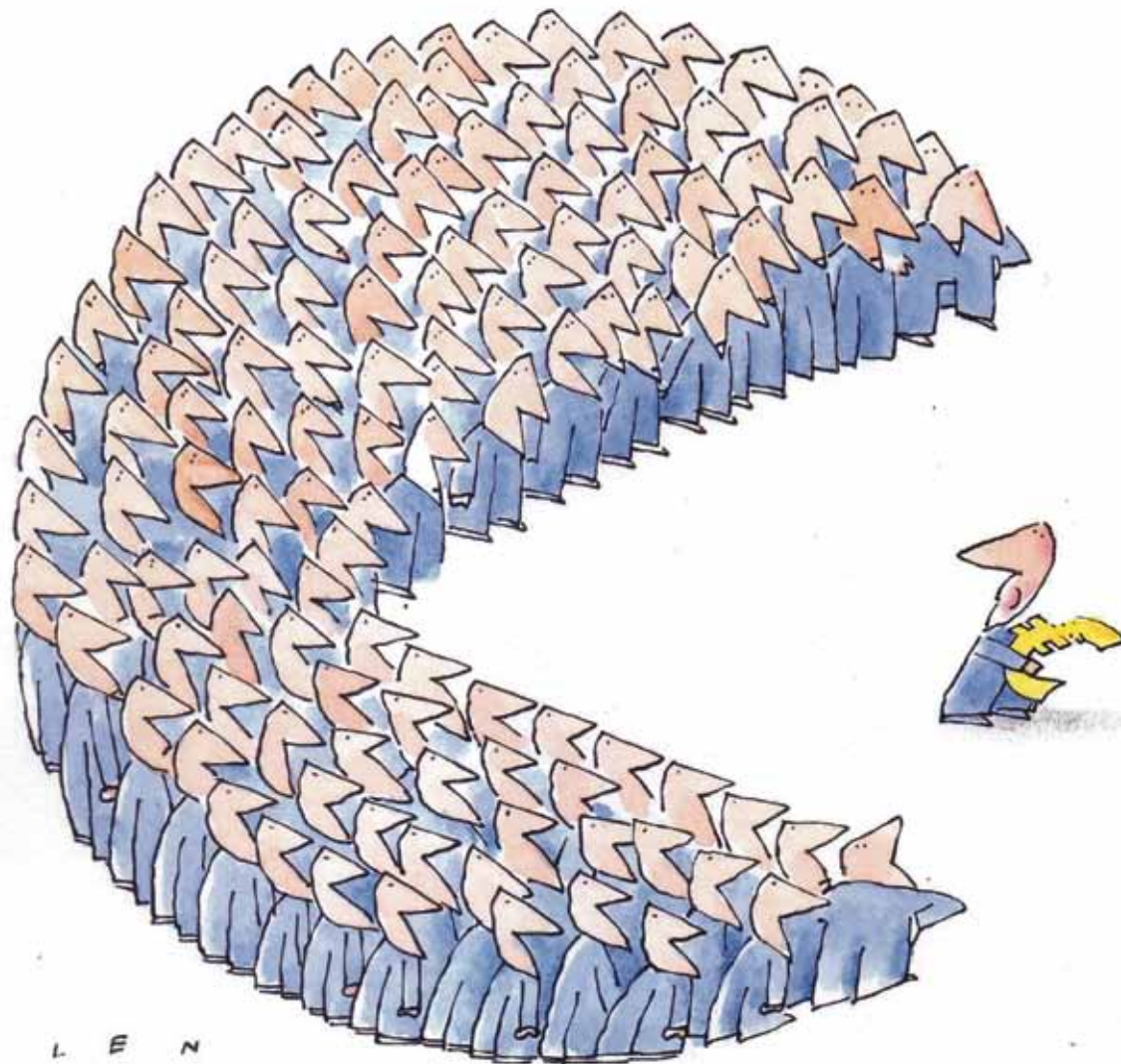
In deze aflevering aandacht voor de Occupy-beweging, zoals het bezetten van pleinen in Amerika en Europa heet. Geert Lovink van het Instituut voor Netwerk Cultuur geeft aan dat Occupy een uiting is van 'Nu is het genoeg geweest'. Het gaat over de structuur van het kapitalistische systeem zelf waar mensen nu kritiek op hebben. Het is volgens Lovink overigens te gemakkelijk om te denken dat alleen de sociale media deze beweging in gang hebben kunnen zetten; er was meer voor nodig. Ondertussen gaat de aanval op ons pensioenstelsel onverminderd voort, waarbij alles wordt getrokken in de sfeer van een generatieconflict. Leon Botter en Sjaak van der Velden betogen dat jong en oud samen belang hebben bij het redden van een goede pensioenregeling. Het conflict is namelijk een klassenconflict en geen generatieconflict. Econoom Arjo Klamer schrijft over de gevolgen van de crisis dat het grootste probleem is dat 'dit kabinet heeft besloten de rekening van de kosten van de steun aan de banken vooral bij de zwakke kant van de samenleving te leggen'. Daarbij is de invoering van de euro een project geweest dat nooit had mogen plaatsvinden, omdat de maatschappij er nog niet aan toe was. Toen de crisis in 2008 begon, presenteerde de SP een 30-puntenplan om de crisis en haar gevolgen te bestrijden. In een terugblik op dat rapport constateert Ewout Irrgang dat het plan goed doordacht was en dat steeds meer aanvankelijke sceptici de juistheid onderschrijven. Rond de crisis is de meeste aandacht al tijdens gevestigd op Griekenland. Toen Papandreou voorstelde een referendum over de crisismaatregelen te houden, was de wereld te klein. Politicoloog Bastiaan van Apeldoorn verbaast zich erover dat als puntje bij paaltje komt al die zogenaamde democraten niets moeten hebben van een volksraadpleging. Rob Janssen ten slotte laat in het Rijke Rooie Leven zien dat de soms kille synthesermuziek uit de jaren tachtig een reactie was op de kille crisis van die dagen.

INHOUD

- 3 DE OCCUPY-BEWEGING**
- 6 GENERATIEKLOOF?**
- 10 ALLEEN EEN STERKE SAMENLEVING KAN DE CRISIS OVERWINNEN**
- 13 'SOCIALISTEN ZIJN NIET TEGEN BANKEN'**
- 16 ZONDER DEMOCRATISCHE BASIS IS EUROPA REDDELOOS VERLOREN**
- 18 HET RIJKE ROOIE LEVEN DEEL 73**
- 20 OPINIE: DENNIS DE JONG**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.
Abonnementenadministratie
Vijverhofstraat 65
3032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 40
F (010) 243 55 67
E administratie@sp.nl
Redactieadres
Vijverhofstraat 65
2032 SC Rotterdam
T (010) 243 55 35
E spanning@sp.nl
Redactie
Sjaak van der Velden
Arjan Vliegthart
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Hans van Heijningen
Tiny Kox
Ronald van Raak
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Antoni Gracia
Robert de Klerk
Gonnie Sluijs
Foto cover
YANA PASKOVA/The New York Times/
Hollandse Hoogte

INTERVIEW MET GEERT LOVINK

DE OCCUPY-BEWEGING

Tekst: Sjaak van der Velden

Het bezetten van pleinen heeft zich sinds een jaar wereldwijd verspreid als middel om de machthebbers duidelijk te maken dat er onvrede leeft onder de bevolking. Van Caïro via Athene naar New York, Amsterdam, Den Haag en andere plaatsen in Europa. Een verschijnsel dat door sommige waarnemers wordt gezien als een nieuw uitloeijsel van de nieuwe media, de mensen zouden elkaar via Twitter, Facebook en sms hebben leren kennen en zo zelfs regeringen ten val hebben gebracht. Een interessante gedachte, waarover we enkele vragen stelden aan Geert Lovink, lector Interactieve Media aan de Hogeschool van Amsterdam, oprichter van het Instituut voor Netwerkcultuur aldaar en tevens docent Nieuwe Media aan de Universiteit van Amsterdam.

De Occupy-beweging van de laatste weken, hoe zijn die mensen bij elkaar gekomen?

De voorgeschiedenis van Occupy en de rol van het tijdschrift *Adbusters* is algemeen bekend. *Adbusters* is een populair maandblad uit Seattle dat propaganda en media-manipulatie aan de kaak stelt (vanuit vormgeversperspectief). Daarnaast zijn er

ontelbare andere beginpunten aan te wijzen, van documentaires zoals *Inside Job* en Michael Moores *Capitalism, A Love Story* tot campagnes zoals *US Day of Rage*. En vergeet vooral niet het grote arbeidsconflict in Wisconsin, begin 2011. Maar de belangrijkste bron is natuurlijk het Tahrirplein in Caïro en het feit dat toen een plek is afgesproken: we komen samen en

bezetten een plein, voor onbepaalde tijd. Het plein staat symbool voor de gemeenschap in zijn totaliteit, het publiek, het volk zo je wilt, met als democratische manifestatie de algemene vergadering ('general assembly'). Deze ideeën bestonden al in februari 2011 op het Tahrirplein in Caïro. Facebook, e-mail, sms, chats en Twitter helpen allemaal wel, maar

worden pas echt productief zodra de beweging op gang is gekomen. De buitenwacht denkt graag dat sociale media dit in gang hebben gebracht, maar dat is net iets te gemakkelijk gedacht. Verder is het zo dat individuen en kleine groepen al jaren bezig zijn. Dat geldt voor Egypte en Tunesië net als voor Israël en Spanje, en nu ook voor de VS en wat die Occupy-beweging vervolgens op gang bracht, bijvoorbeeld in Amsterdam. Sociale bewegingen kun je niet oprichten en ook niet aankondigen of zelfs propageren. Dat is het mysterieuze ervan, maar ook het spannende. Je kan jaren en jaren ploeteren, en er gebeurt niets. En dan ineens raakt alles in een stroomversnelling. In dit geval is dat toch echt de omslag in de winter van 2010 - 2011 geweest. We hadden Wikileaks, de aanhoudende bankencrisis (zie Griekenland), hoge werkloosheid, en toen Tunesië en Wisconsin. Veel mensen zagen in dat de oorzaken van de wereldwijde financiële crisis van 2008 niet waren aangepakt en dat de gewone mensen hiervoor moesten opdraaien. Het beloofde herstel was niet in zicht. Dat was voor velen het teken om te gaan handelen en zich aan te sluiten. Maar ja, bij wat?

Heb je een verklaring voor het feit dat de beweging vanuit de reguliere pers tamelijk welwillend is benaderd? Heeft die houding de beweging geholpen bij de verspreiding van de VS naar Nederland en andere landen?

Oorzaak daarvan is toch wel de nieuwe samenstelling en aanpak van deze beweging, die vooral in deze eerste fase met zichzelf bezig is. Wie zijn we eigenlijk? Hoe organiseren we onszelf? Wat zijn onze eisen? Men is nog niet klaar voor grote confrontaties. Dat levert al met al een vreedzaam beeld op. Je kunt dat zien als zwakte, maar ook als een teken dat hier een nieuw begin gemaakt wordt. Weg van radicaal links, maar ook weg van de partijpolitiek en zelfs weg van de anti-globaliseringsbeweging die tien jaar geleden furore maakte en toch wel heel erg diep was ingebed in mainstream ngo's. We hebben dus te maken met een nieuwe generatie, maar ook met een andere sociale samenstelling. Deze crisis gaat over onszelf. Het raakt gewone mensen, direct. Nu was dat al langer gaande

(en de SP wijst daar al heel lang op) maar thans komt dat toch wel erg duidelijk aan het (mediale) oppervlak. Deze beweging marginaliseren lukt niet zo gemakkelijk. GeenStijl probeert het wel, maar je kunt duidelijk zien dat ze ditmaal met hun flauwe grappen de plank misslaan. Dat geldt net zo goed in de VS, waar de Tea Party zich door Occupy in het nauw gedreven voelt.

Is er behalve dat de bewegingen op elkaar lijken ook een soort ideologisch verband tussen Occupy, de indignados en misschien zelfs de Arabische lente, waar ook actie wordt gevoerd door pleinen te bezetten?

Ik denk dat het zinloos is om te gaan zoeken naar een programmatische overlap tussen al die verschillende bewegingen. De eisen in het Midden-Oosten zijn toch echt anders dan in Zuid-Europa of de VS. Wat je ziet, is dat mensen qua hedendaagse protestvormen indirect veel van elkaar leren. Wat de beweging van de pleinen (want zo kun je ze toch wel samenvatten) laat zien is dat protest niet snel en heftig moet zijn, zoals de revoltes en radicale demonstraties van de afgelopen jaren, maar dat men vooral moet inzetten op permanente aanwezigheid. De gewelddadige erupties van sociale frustratie (zoals in Engeland deze zomer) leveren bar weinig op. We kunnen dus net zo goed de vraag stellen: welke vormen van verzet passen niet in dit rijtje?

Wat voor soort mensen is betrokken bij de beweging? Jong, werkloos en hoogopgeleid?

Mijn indruk van New York, waar ik net tien dagen was, en van het protest hier is dat het overwegend om een nieuwe groep mensen gaat die in actie komt. Ik weet niet goed of we van een nieuwe generatie moeten spreken. Daar zal het over een tijdje wel op neerkomen, maar wat we nu zien is toch echt een zeer gemengd gezelschap. Mensen vertrouwen de partijpolitiek niet meer en hebben ook geen kanalen om hun specifieke klachten op dit vlak te uiten. Vergeet niet dat we het in het geval van Occupy in eerste instantie niet hebben over gezondheidszorg of onderwijs of over het verschuiven van banen naar elders, maar over de structuur van het kapitalistische systeem zelf. Dat is nieuw. De groei

van de financiële sector in de afgelopen dertig jaar is fenomenaal geweest, maar sociale bewegingen en zelfs ngo's hebben daar weinig aandacht aan besteed. De antiglobaliseringsbeweging richtte zijn pijlen vooral op het IMF en de Wereldbank. Dat is vanuit een Derde Wereldoptiek van 15 jaar geleden nog wel te begrijpen, maar die instellingen spelen vrijwel geen rol in deze crisis en dat wordt door gewone burgers haarfijn aangevoeld. Deze crisis draait om de macht van de banken en investeringsfondsen. Kort samengevat: het geld wordt niet meer geïnvesteerd in de samenleving maar blijft hangen in de financiële sector zelf, waar veel grotere en snellere winsten gemaakt kunnen worden.

Zit er qua samenstelling van het protest een verschil tussen de VS en Nederland? Zo ja, heeft dat iets met de fase van de crisis te maken? Daar bijvoorbeeld werklozen en hier – waar de gevolgen van de crisis nog maar mondjesmaat de bevolking raken – meer het type student, kunstenaar enzovoorts?

Natuurlijk speelt de hoge werkloosheid in de VS en de relatieve lage werkloosheid hier, voornamelijk onder jongeren, een grote rol. Waar we voor moeten oppassen is om hier nostalgisch over te doen à la de jaren tachtig of jaloers naar Spanje te gaan kijken. Ik ben zelf van de werklozengeneratie van de jaren tachtig en ik vind het niet terecht dit anderen toe te wensen. Ik heb nooit geloofd in de heilzame werking van vervreemding. Natuurlijk hebben we er toen het beste van gemaakt en waren we in zekere zin gedekt door de naoorlogse welvaartsstaat en de Nederlandse aardgasgelden. Die omstandigheden zijn nu anders. Nederland is ook gewoon vrijer en individueler, en dat is lastig als het gaat om het opstarten van grote en aanhoudende protestbewegingen. Veel van de organisatorische skills zijn verloren gegaan, maar daar zijn ook weer andere voor in de plaats gekomen. Inderdaad weten veel studenten en jonge kunstenaars dat ze zullen moeten gaan vechten omdat ze anders als freelancers, de zogenaamde zzp'ers, zonder contracten of pensioen of zorgverzekering er vrijwel alleen voor staan.

Komt de Europese beweging uit iets anders voort dan de Amerikaanse, uit hetzelfde gevoel onder de bevolking of is het puur een exportproduct?

Ik denk zeker dat er grote gelijkenissen bestaan tussen de politiek-economische omstandigheden in Zuid-Europa en die in de VS. Of dat ook geldt voor het nog relatief intacte Noordwest-Europa en Scandinavië betwijfel ik. We moeten specifieke culturele analyses blijven maken over wat waar wel en niet werkt. Tegelijkertijd moeten we oppassen deze bewegingen en hun motieven en aanpak af te doen als exportproduct. Nederland zelf leeft van de export. Wij importeren zelf heel veel, de hele dag. Steeds meer landen komen onder dezelfde regels te vallen. We kunnen steeds meer producten en diensten van over de hele wereld krijgen. Veel mensen herkennen zich in de Occupy-beweging omdat ze hun hypotheek niet meer kunnen betalen of geen betaalbaar huis vinden, hun pensioen zijn kwijtgeraakt of er nooit een hadden, hun spaartegoeden kwijt zijn of zich bont en blauw betalen aan het afbetalen van de creditcardschulden. En ga zo maar door.

Het heilig vuur en het enthousiasme is binnen Occupy zeker aanwezig. Maar om uiteindelijk iets te bereiken zijn visie, standpunten, een strategie en organisatie toch onontbeerlijk?

Dat is een gemakkelijke observatie van buiten. Ik weet niet of deze beweging wel iets concreets op korte termijn wil bereiken. Wat wordt afgegeven is een duidelijk signaal: nu is het genoeg geweest, we moeten het over de kern van de zaak gaan hebben. Wij willen niet langer geleeft worden door de zgn. 'financiële markten'. Banken en fondsen zijn er voor ons, niet andersom. Hoe we dit gaan omzetten in concrete eisen zien we wel in de komende maanden. Mijn Italiaanse collega Franco Berardi en ik hebben voorgesteld de sociale verdichtingen van de pleinen verder op te voeren, en tegelijkertijd te eisen dat de realtime financiële software die zoveel schade aanricht wordt ontmanteld. We moeten net als in de jaren negentig de kernraketten die ons bedreigen uit de omloop nemen en onttakelen. Dat kan met software ook en is zelfs in een handomdraai te doen: gewoon deleten. Zo kan de financiële sector

zich weer op de lange termijn gaan richten. Wij geloven niet in hervorming van deze sector. Het gaat niet om minder of langzamer. Ook niet om ethisch gedrag. De inzet zou moeten zijn het opheffen van 'afgeleide producten' en het fenomeen hedgefonds als zodanig met z'n futures, opties en swaps. Het gaat niet alleen om het aanpakken van zogenaamde derivatenfraude. In de VS wil Occupy vrij simpel belasting heffen op de 1%. Elders gaat het om het traceren van zwart geld en andere maffia-achtige praktijken. Dit alles moet zich verder gaan uitkristalliseren. Natuurlijk is het lastig dat er geen centrale slogan is die duidt op een haalbare eis. Maar persoonlijk zit ik daar niet zo mee. Belangrijker is nu om gezamenlijk uit te vinden hoe mensen met elkaar om willen gaan, hoe beslissingen worden genomen en nog concreter: hoe we de winter doorkomen als beweging van de pleinen.

Verwacht je dat de beweging een tijdelijke opleving kent of lang kan gaan duren?

In vergelijking met erupties van voorheen zoals de rellen in Parijs, de plunderingen in Londen of de protestbijeenkomsten op het Malieveld is er al heel veel vooruitgang geboekt. Bewegingen vandaag de dag zijn nu eenmaal sneller en vluchtiger dan voorheen. De tijd gaat ook gewoon sneller door de technologie. In die zin kunnen we ook echt van geregelde versnellingen van de geschiedenis spreken. Mijn Australische vriend en collega Ned Rossiter en ik pleiten al langer voor het ontwikkelen van 'georganiseerde netwerken', die een einde maken aan de 'zwakke schakels' van Facebook waarin iedereen vrienden van vrienden van vrienden tot vriend maakt. Dat is wel grappig als je snel even iets wilt verspreiden maar onhandig als je samen echt iets tot stand wilt brengen. Sowieso moeten we ons beter bewust worden van de duistere kanten van vooral Facebook en overstappen op alternatieve sociale media die nu in de maak zijn. Daar gaat ons project Unlike Us over, hier aan de Hogeschool van Amsterdam bij het Instituut voor Netwerkcultuur.

Wordt Occupy op de langere termijn een duurzame organisatie dan liggen verbindingen met al bestaande duurzame

organisaties (politieke partijen, vakbonden) voor de hand. Hoe kijk je aan tegen pogingen van de gevestigde politiek en dergelijke om aan te haken bij de Occupybeweging?

Het gaat om brede coalities die hier tot stand komen, dus ik zie dat alleen maar als een verdere versterking. Occupy zoals het zich nu ontwikkelt, kan niet zomaar even worden overgenomen door deze of gene partij of groepering. Misschien bestaat dat gevaar wel op kleiner, lokaal niveau, maar niet in een groter verband. Trouwens, al zou dat wel gebeuren, dan kan de beweging altijd nog verdwijnen en onder een ander label weer verschijnen.

Occupy en de SP kennen veel overlap: 99-procentsverhaal, kritiek op neoliberalisme, doen wat je zegt. Verwacht je dat die twee naar elkaar toegroeien of voorzie je dat er een scherpe scheidingslijn zal komen rond de uiteenlopende organisatieconcepten?

Ik zie iets anders. Ik denk dat de SP veel voorwerk heeft gedaan in Nederland, maar wat miste was het grotere kader dat verder ging dan de partij zelf. De SP is vooral bekend geworden vanwege de belangenbehartiging. De Occupy-beweging doet daar heel bewust niet aan. Het gaat niet om slachtoffers maar om een onmiskenbaar teken van de 99%: een overweldigende meerderheid die een einde gaat maken aan de dolgedraaide logica van de autonome financiële software en de beleggers die daarachter zitten. De gigantische inkomensverschillen tussen CEO's, grootaandeelhouders en de gewone werknemers dient resoluut te worden teruggedraaid. Wat mij betreft mag de SP nog wat explicieter zijn in haar kritiek op het graaikapitaal en ook het onderzoek daarnaar meer gaan ondersteunen. Onderzoeksjournalistiek maar ook wetenschappelijk werk op dat vlak is bijzonder hard nodig. Dat kan een beweging als Occupy moeilijk organiseren. De SP kan daarin wel een rol spelen door meer aandacht te besteden aan zaken als peer-to-peer betalingssystemen, alternatieve verdienmodellen, de kritiek op de gratis economie, de malaise van de microbetalingen en ga zo maar door.

Foto: Chris Pennarts/Hollandse-Hoogte

GENERATIEKLOOF?

JONG EN OUD TEGEN DE PENSIOENROOF

Tekst: Leon Botter (26), voorzitter ROOD, Jong in de SP, en Sjaak van der Velden (57), redacteur Spanning

Generatieconflicten zijn van alle tijden. Jongeren zetten zich vaak af tegen de generatie die hen opvoedt, om los te komen en een zelfstandig leven te beginnen. Daar is niets mis mee. Van hun kant klagen ouderen daar al duizenden jaren over en ook dat hoort er bij. Het gaat pas fout als het conflict uit de hand loopt en er zich een onoverbrugbare kloof ontwikkelt. Dan doet het uiteindelijk niemand goed en lijdt de maatschappij meer dan dat het ergens toe leidt. Een uit de hand lopend conflict lijkt ondertussen in Nederland tussen de generaties te zijn uitgesproken. Ouderen opgepast! Jongeren komen in opstand tegen babyboomers en ander tuig dat gebruik maakt van sociale zekerheden. Althans, als we het Alternatief Voor Vakbond (AVV) en de jongerenorganisaties van de VVD, D66, GroenLinks, PvdA en SGP moeten geloven. Met veel bombarie hebben deze jongerenclubs de 'pensioenopstand' gelanceerd, tegen het 'pensioenakkoord' van Kamp, Wientjes en Jongerius. Maar wie het generatieconflict vooropstelt, mist veel belangrijkere tegenstellingen in onze samenleving.

In de Griekse oudheid klaagden ouderen al over 'de jeugd van tegenwoordig'. Over de jeugd die, aldus Plato, niets deed dan lanterfant en vleselijke geneugten najagen. Mopperen van ouderen op jongeren is iets van alle tijden. Dat is ook niet zo vreemd, want de jeugd is als een spiegel voor ouderen die laat zien hoe ze zelf ooit waren. Jongeren rammelen daarnaast aan de poorten van de macht die ouderen steeds meer uit handen moeten geven. Tot zover is er niets nieuws onder de zon. Wat wel anders lijkt, is dat ouderen tegenwoordig vroegtijdig afgeschreven worden. Veel ouderen doen daarom hun uiterste best om tot op hoge leeftijd jong te lijken, want als je laat zien dat je oud bent, kun je het wel schudden. Wat ook nieuw lijkt, is dat er een generatieconflict in het leven is geroepen met verwarrende en tegenstrijdige boodschappen. Ouderen moeten langer doorwerken, het liefst tot na hun vijftigste, maar krijgen tegelijk het verwijt dat ze geen plaats maken voor jongeren. De generatie werknemers die in de jaren tachtig 50-plus was, moest vanwege de werkloosheid ook plaatsmaken. De VUT- en prepensioenregelingen die daar het gevolg van waren, zijn inmiddels door de opeenvolgende kabinet-

ten-Balkenende vakkundig om zeep geholpen, ondanks massale stakingen en protesten in 2004. Nu zitten we in de situatie dat ouderen weer doorwerken na hun zeventigste, zelfs moeten doorwerken na hun vijftigste, maar dat er niet genoeg banen zijn voor die ouderen. De jongere generatie die hun plaats zou willen innemen, heeft ook te maken met werkloosheid en wil daarom graag de banen overnemen die door de oudere doorwerkers worden ingenomen.

AOW ONBETAALBAAR?

Al sinds de jaren tachtig wordt beweerd dat de AOW onbetaalbaar wordt als de premies niet omhoog gaan, de uitkeringen niet omlaag of als mensen niet langer doorwerken. Telkens weer zijn deze scenario's als paniekzaaij onderuitgehaald (in de boeken van Nico Schouten is dit allemaal perfect na te lezen¹) maar toch worden ze evenzo veel keren weer van stal gehaald. In 2000 gaf de Europese Ronde Tafel van Industriëlen (ERT) het dringende advies aan de Europese Commissie om in heel Europa in te zetten op een individualisering van de sociale voorzieningen. In

haar aanbevelingen voor het economische beleid van de lidstaten in 2002 riep de Europese Commissie vervolgens op 'de belasting- en uitkeringsstelsels aan te passen' en 'de effectieve pensioenleeftijd te verhogen'. In 2003 schreef de ERT ook dat er iets aan de pensioenleeftijd moest gebeuren; die was in hun ogen te laag. Het komt de verzamelde grootkapitalisten uiteraard goed uit als mensen langer actief blijven op de arbeidsmarkt, want meer aanbod aan arbeid betekent een neerwaartse druk op het loonpeil.

Sinds deze tango van de ERT en de Europese Commissie worden de pensioenvoorzieningen overal bedreigd, want 'Europa' nam de op zich vrijblijvende adviezen gaarne ter harte. In een interview met Bastiaan van Apeldoorn dat Spanning eerder publiceerde (juni 2011), konden we lezen hoe ver de macht van de ERT reikt. De pensioendiscussie is daar een uiting van.

Veel jongeren mopperen, zoals gezegd, tijdens hun puberteit op hun ouders maar in de jaren dat ze zelf verantwoordelijkheden moeten gaan dragen, een echte baan krijgen of een gezin stichten, gaat dat mopperen meestal over. Nu lijkt dat anders. Door alle rampspoed die eraan zou komen als ouderen niet langer doorwerken om de pensioenen ook voor de toekomst veilig te stellen, is er een klein groepje – meestal hoogopgeleid – dat blijft mopperen op de generatie van hun ouders. Omdat zij meegaan in de heersende mantra dat 'we' langer moeten werken, hebben zij alle aandacht en ruimte in de media gekregen. Sommigen zijn zelfs een ware kruistocht tegen hun ouders begonnen, tegen de babyboomers.

Van hun ouders nemen ze dus volmondig afstand. Ze schelden op de mensen die hen in hun jeugd meenamen op vakantie naar verre oorden, die ervoor zorgden dat ze een goede opleiding konden volgen, kortom: die hen hebben opgevoed en grootgebracht. Aan deze kruistocht tegen de babyboomers valt trouwens op dat de kruisvaarders zelf geen jongeren zijn. Echte jongeren kwam je tot voor kort in de discussies nauwelijks tegen. Het zijn mensen als Mei Li Vos (40) en Martin Pikaart (42) die uit woede over de babyboomers het Alternatief voor Vakbond oprichtten, toen ze respectievelijk 35 en 37 jaar oud waren, en de kruistocht begonnen.

BOZE POLITIEKE JONGERENORGANISATIES

Pas sinds kort hebben de politieke jongerenorganisaties, waarvan mensen jonger dan 28 lid zijn, zich verbonden met het AVV. Samen hebben ze de pensioenopstand gelanceerd. De strijdlustige taal op hun website liegt er niet om: 'Als we als jongeren van vandaag ook pensioen op stand willen, komen we nu in opstand. De pensioenpot wordt leeggegeten en het nieuwe pensioenakkoord lost dat niet op.'

Je zou bijna geloven dat de Nederlandse jeugd massaal de straten op gaat tegen alles wat 50-plus is, ware het niet dat geen enkele jongere zich druk maakt om de pensioenen want hun pensioen is nog heel ver weg in de tijd. Het is daarbij wel terecht dat de jongerenorganisaties zich boos maken over het feit dat we het beste pensioenstelsel ter wereld zo makkelijk in laten ruilen voor een pokerpensioen. Waarom deed ROOD dan niet mee aan dit protest? Dat zou best denkbaar zijn geweest, als het niet de zoveelste poging was geweest om jong en oud tegen elkaar op te zetten. De actie is niet alleen gericht tegen het pensioenplan, maar vooral ook een pleidooi voor langer doorwerken. Nog langer

dan het kabinet wil en versneld ingevoerd. In feite zeggen de jongerenorganisaties: laat ons met rust en pak de oudere generaties maar. Dat soort ordinaire generatiehitserij kan ROOD natuurlijk niet steunen. Temeer niet omdat de jongerenorganisaties zich in de luren laten leggen door een discussie die grotendeels vanuit Europa over ons is uitgestort en vooral aansluiting vond bij een groep hoger opgeleiden van een tussengeneratie (ouder dan jongeren en jonger dan babyboomers).

DE BABYBOOM

Hoe groot is het probleem met de babyboomers nu werkelijk? Het bestaan van een bubbel in de bevolkingspiramide als gevolg van een forse toename van de huwelijksvruchtbaarheid in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog is onmiskenbaar. Maar de vraag is of we daarmee ook met een groot probleem te maken hebben. Dat lijkt namelijk veel minder het geval. Zeker niet als we het afzetten tegen de verwachte groei van de economie, die naar verwachting van het Centraal Plan Bureau (CPB) tussen de 1,2 en 2,1 procent per jaar zal bedragen in de jaren dat de babyboomers nog in leven zijn – in 2040 bestaat er op natuurlijke wijze uiteraard geen babyboom meer, want ook zij hebben niet het eeuwige leven.

Zal het uitreden van de babyboomers dan niet leiden tot een tekort aan actieve mensen op de arbeidsmarkt, tot een tekort aan handen aan het bed van die babyboomers zelf? Als dit al zo is, dan is het eveneens een tijdelijk probleem. Hierbij geldt trouwens dat veel mensen tussen de 60 en 65 en zelfs jonger dan 60 jaar moeilijk aan werk komen. Dus al willen ze werken, ze krijgen geen baan: oud en afgeserveerd. De afgelopen vijftien jaar heeft hier wel een omslag plaatsgevonden. Werkte in 1995 nog maar 17,6 procent van de mannen van 60 tot 64 jaar 12 uur of meer per week, in 2010 was dit percentage gestegen tot 42,8. Bij de vrouwen was de toename nog forser: van 5,2 naar 21,2 procent. Soortgelijke stijgingen vonden plaats in de leeftijdsgroepen 50 tot 54 en 55 tot 59 jaar. En daar is niets mis mee. Als de arbeidsparticipatie van 50-plussers de komende jaren verder toeneemt, is het grote arbeidstekort waar nu mee geschermd wordt, niet zeer waarschijnlijk.

BYE BYE BABYBOOM?

Vorig jaar verscheen als wapen in de strijd tegen de babyboomers reeds het boek 'Bye Bye Babyboomers', van Paul van Liempt (49) en Paul van Gessel (46)². Mensen die, evenals de AVV-ers, niet erg jong zijn maar vooral gefrustreerd lijken door het gebrek aan doorstroming dat ze om zich heen hebben gezien. Zelf zijn ze weliswaar goed terechtgekomen, maar veel generatiegenoten hebben het minder getroffen. Al in de jaren negentig werd aan de universiteiten gewaarschuwd voor de 'grijze prop' die de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden verstopte en zou gaan verstikken. Dat was vlak na de crisis van de jaren zeventig-tachtig, die met grote werkloosheid gepaard ging. De werkloosheid werd zogenaamd bestreden met maatregelen die er onder andere toe leidden dat het verschijnsel vaste aanstelling op de helling kwam; daar hebben jonge academici nu inderdaad last van.

Het boek van Van Liempt en Van Gessel is een soms vermakelijke, soms tenenkrommende verzameling artikelen over de karakteristieken van de babyboomers. Babyboomers

die met trots terug kijken op de verworvenheden van de jaren zestig worden bijvoorbeeld aardig weggezet als mensen die in de aloude val trappen dat 'vroeger alles beter' was. Dat is meestal niet het geval en in het geval van de babyboom ook niet. Er zijn moderne verworvenheden aan die tijd toe te schrijven, maar er gebeurden ook – evenals in ieder tijdperk – minder mooie dingen. Wat in de meeste bijdragen echter wordt vergeten, is dat het vrijwel allemaal gaat over een klein deel van de babyboomers. Het gaat over de mensen van achter in de vijftig en ouder die op plaatsen zitten waar de auteurs zelf graag zouden zitten, op de stoel van een hoogleraar of van een hoofdredacteur bij de krant. Het gaat nooit over de stoel van de vrachtwagenchauffeur of de mop van de schoonmaker die de schrijvers graag zouden overnemen. De babyboomers die anderen tegenhouden, behoren tot de elite van de samenleving en die doet niets anders dan elites altijd doen: hun macht bewaken. De samenstellers van de bundel constateren in hun inleiding verheugd: 'Dat de arbeidsmarkt in rap tempo van de babyboomers verlost gaat worden, is een eerste stap in de goede richting' (p. 31), maar hoe zich dat verhoudt tot de gelijktijdige oproep dat babyboomers langer door moeten werken leggen ze niet uit. Of willen ze misschien dat de grijze hoogleraar plaats voor ze maakt, maar de even oude verplegende langer doorwerkt? Dat de hele babyboomdiscussie een door Europese industriëlen in gang gezette afleidingsmanoeuvre is, onttrekt zich aan hun waarneming.

PENSIOENOPSTAND ALS FRAME

Na het verschijnen van 'Bye bye Babyboom' kregen we dus onlangs ook nog te maken met de oproep van de jongerenorganisaties tot een pensioenopstand. Daarbij maken deze jongeren handig gebruik van het frame dat het denken in generatieverschillen feitelijk is. Het is al zo oud als Methusalem en iedereen kan zich er iets bij voorstellen. Bovendien wordt het generatiedenken vakkundig uitgemolken door een hele kudde auteurs die schrijft over de mores van een bepaalde generatie. Babyboomers, de generatie Nix, de generaties X, Y en Z, iedereen wordt opgedeeld in zijn of haar tijdvak. De verschillen worden vaak schromelijk overdreven, maar het zou te makkelijk zijn om te zeggen dat het idee nergens op gebaseerd is. Iedere generatie heeft haar eigen taalgebruik en omgangsvormen en wordt mede gevormd door de maatschappelijke omstandigheden waarin zij opgroeit. Het maakt nogal uit of je gewend bent om je sociale netwerk te vormen via de zangvereniging en de vrouwenvereniging of via Facebook en Twitter. Toch zijn de tegenstellingen tussen generaties kleiner en politiek minder relevant dan de dieperliggende, sociaaleconomische tegenstellingen die dwars door alle generaties lopen. Je hoeft alleen maar de huishoudboekjes van een bankier en een bankwerker uit dezelfde generatie naast elkaar te leggen. Wie een neoliberale agenda nastreeft kan het frame van de generatieverschillen dus handig gebruiken om het beeld van de werkelijke maatschappelijke verhoudingen te vertroebelen.

WIE WORDT ER WIJZER VAN? CUI BONO?

Als door het voortdurende bombardement van soms terechte, maar meestal vergezochte argumenten het normale generatieconflict zou ontaarden in een echte

generatiekloof, dan kunnen we ons afvragen wie daar het meeste voordeel bij hebben. Dat zijn niet de jonge mensen die nu problemen ondervinden door de gevolgen van de economische crisis, die over jaren tot hun zeventenzestigste zullen moeten doorwerken. Dat zijn niet de gepensioneerden, of mensen die dat binnen tien jaar zullen zijn. Het zijn wel de grote bedrijven, die deze discussie al jaren aanwakkeren en dadelijk profiteren van een vergroot aanbod op de arbeidsmarkt.

We moeten dan ook niet gek opkijken dat de jongeren van de VVD en D66 hier hun slaatje uit proberen te slaan. Net zoals het rechtse Alternatief Voor Vakbond. Overigens blijft het vreemd waarom er een alternatief moet bestaan voor het organiseren van mensen voor werknemersbelangen. Er zijn zat ongeorganiseerde werknemers. Als je daar dan nog een club voor moet oprichten, moet het haast wel voor je cv zijn. Maar dat terzijde. Wat wel schrikken was, is dat de jongeren van de PvdA en GroenLinks hier in meegaan.

OOK GIJ BRUTUS? PVDA EN GROENLINKS DOEN MEE

Frappant genoeg lijken de linkse jongerenorganisaties het generatieverhaal echt te geloven. Ze lijken ervan overtuigd dat we met al onze rijkdom geen solidariteit meer kunnen organiseren en dat iedere generatie haar eigen hachje moet redden. De jongeren, die zich wel graag als links en sociaal profileren, willen alles op onze ouderen afschuiven zolang ze maar het idee hebben dat ze zelf hoog en droog zitten. Ouderen moeten langer werken. Of je nou een zwaar beroep hebt of niet. Of je nou bij de 13 procent 64-jarigen hoort die nog wel een baan heeft of niet. Kortom op de pensioenen? Geen probleem. De pensioenfondsen hebben nooit zoveel geld in kas gehad, maar de ouderen zijn de potten aan het 'leegvreten', volgens de jonge GroenLinksers en PvdA'ers. Dat moet een klap in het gezicht zijn van de mensen die het land zoals we dat nu kennen hebben opgebouwd en die lang hebben gespaard voor hun pensioen. Ook vergeten ze dat het doorwerken tot 67 als ze zelf aan de beurt zijn wel eens 70 kan zijn. Zoals het spreekwoord zegt: 'Als er een schaap over de dam is...', en zo zal het ook met de verhoging van de pensioenleeftijd zijn. Het is op zijn minst opmerkelijk te noemen dat de linkse organisaties deze politieke lijn inzetten tijdens een van de grootste crises van het kapitalisme. In plaats van de schuldigen van de crisis aan te wijzen en aan de schandpaal te nagelen, leggen ze de schuld bij een hele generatie. 'De crisis is van ons allemaal en de babyboomgeneratie heeft daar echt iets meer debet aan dan de huidige generatie', zeggen de Jonge Socialisten in hun nieuwsbrief. Je moet maar durven. Geen woord over graaiende bankiers, graaiende topbestuurders of falende politici, maar wel de schuld leggen bij een vijftigjarige leraar of een werknemer van de sociale werkvoorziening. Dat is alsof ze het brandwondenslachtoffer de daden van de pyroomaan aanrekenen.

JONG EN OUD TEGEN PENSIOENROOF

Er lijkt op het moment geen politiek onderwerp zo belangrijk voor de jongerenorganisaties als de AOW- en pensioenleeftijd. Je zult ze nooit zo eensgezind horen over de manier waarop Rutte jonggehandicapten pakt. Ze hebben niet de publieke tribune van de Tweede Kamer bezet toen Schippers zei dat je mooi geld kan verdienen aan diabetespatiënten. Ze maken geen manifest voor het behoud van cultuur

of natuur. Maar wel maken ze zich er ongelooflijk druk over dat de meest rechtse regering sinds de oorlog de ouderdomsvoorzieningen niet hard genoeg afbreekt. Als het aan hen ligt dan gaat de pensioenroof van mensen die hun hele leven premie betaalden nog verder. Daar komt nog bij dat ze met open ogen in een valkuil lopen die door rechts Europa is gegraven. Dat de jongeren van VVD en D66 daar graag in gaan liggen, oké. Maar dat jongeren die zich links noemen dat ook doen, dat doet ondanks alles pijn. Het wordt tijd dat deze jongeren stoppen met persberichten schrijven vanuit hun kantoorjes en de samenleving in trekken om te zien wat de echte problemen zijn in dit land. We hebben een beschaving te redden en dat gaat ons niet lukken als we ons uit elkaar laten spelen. We willen graag het beste pensioenstelsel van de wereld behouden voor jongeren, maar dat

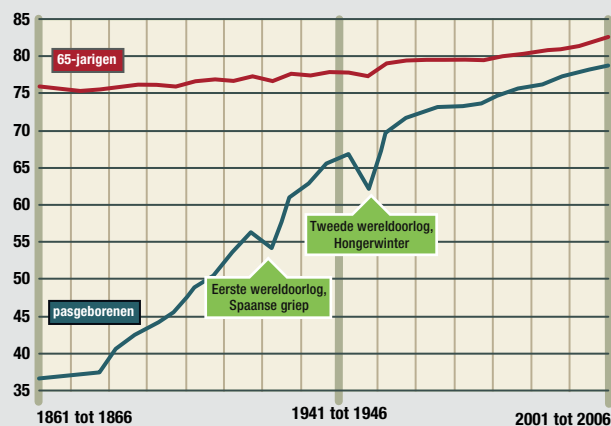
hoeft niet ten koste van onze ouderen. De winsten, topsalarissen en bonussen rijzen weer de pan uit; daar valt heel wat pensioenpremie te halen. Voor jongeren en ouderen. Het is om trots op te zijn dat ROOD niet onder het manifest stond, maar tussen de mensen. Zoals op de 50PlusBeurs, waar ze als symbool van solidariteit chocoladegeld aan de bezoekers uitdeelden. Jong en oud samen tegen het pokerspensioen, samen voor solidariteit tussen generaties

- 1 Nico Schouten, *De vergrijzing betaalbaar. De cijfers en politieke keuzes achter het vergrijzingsdebat*, Rotterdam: 2007
Nico Schouten, *Verhoging AOW-leeftijd; ongewenst, onnodig en onzinnig*, Rotterdam: 2009
- 2 Paul van Liempt & Paul van Gessel (red), *Bye Bye Babyboomers*, Amsterdam: 2010

LEVENSV ERWACHTING EN ECONOMISCHE GROEI

Toen rond 1880 de eerste pensioenfondsen ontstonden was de gemiddelde levensverwachting bij geboorte iets boven de 41 jaar; de meeste mensen haalden de 65 dus niet eens. Iemand die het geluk had toch 65 jaar te worden, had gemiddeld nog een levensverwachting van een kleine elf jaar; ze werden bijna 76. Hoe anders is dat tegenwoordig. Pasgeborenen kunnen er gemiddeld op rekenen iets ouder dan 78 jaar te worden en mensen van 65 mogen er van uit gaan dat ze 82 worden. De toename voor pasgeborenen is in die 120 jaar dus ongeveer 37 jaar gegroeid en voor gepensioneerden 7 jaar.

Gemiddelde levensverwachting bij geboorte en op 65-jarige leeftijd, 1861-2006

Bron: CBS Statline

De grote sprong voorwaarts is voor beide groepen bereikt in de periode tot de jaren zestig; in de jaren dat de verzorgingsstaat werd voltooid. Daarna zijn de levensverwachtingen elkaar zo dicht genaderd dat een verdere nadering vrijwel niet meer mogelijk lijkt; er gaan nu eenmaal mensen dood voor ze 65 zijn.

De gedachte dat mensen die langer leven ook langer moeten werken, lijkt logisch. Maar als mensen langer leven en tegelijk productiever zijn dan is het de vraag of het noodzakelijk is dat ze langer werken om de bestaande welvaart op peil te houden. Een antwoord op die vraag kunnen we vinden in de volgende tabel

Ontwikkeling arbeidsproductiviteit en levensverwachting, 1950-2000 (Gemiddelde veranderingen per jaar in procenten)

Periode	Arbeidsproductiviteit hele economie	Groei levensverwachting pasgeborenen	Groei levensverwachting 65+-ers
1870-1913	1,2	1,06	0,04
1913-1950	1,3	0,75	0,07
1950-1960	4,2	0,13	0,02
1960-1970	4,3	0,01	-0,01
1970-1980	3,2	0,15	0,06
1980-1990	1,9	0,08	0,03
1990-2000	0,5	0,10	0,05
2010-2040	1,2 - 2,1	0,08 - 0,1	n.a.

Bron: CBS Statline; Bert Smid (2005), *Arbeidsproductiviteit op lange termijn in historisch en internationaal perspectief*, CPB Memorandum 107, p. 4,6

Er is geen economische noodzaak voor een verhoging van de pensioenleeftijd want de productiviteit groeide telkens meer dan de levensverwachting. Dat zal ook in de toekomst het geval zal zijn. Maar hebben mensen ook een langer gezond leven? Volgens het CBS is de levensverwachting van 65-jarige mannen tussen 1981 en 2010 toegenomen met ruim 3,6 jaar, maar leven in goede gezondheid met slechts 2,1 jaar. Voor vrouwen is dit respectievelijk 2,33 en 0,3 jaar.

Moeten mannen de twee jaar die ze langer prettig leven langer werken? Voor vrouwen is dat dan dus slechts vier maanden. Bovendien gaat het hier om gemiddelden voor de totale bevolking. Een man van 65 met hoger onderwijs leeft gemiddeld 3 jaar en 7 maanden langer dan een man met alleen lager onderwijs. Dit verschil wordt in de discussie doorgaans genegeerd. Ook hoor je niemand over de mogelijkheid dat de leeftijdsverwachting voor ouderen misschien juist is toegenomen door de vervroegde pensionering sinds de VUT. Als dat zo is dan bedreigt een algemene verhoging van de pensioenleeftijd de gezondheid mogelijk weer.

De groei van de economische productiviteit en de ontwikkeling van de gezonde levensverwachting maken duidelijk dat het onnodig en ongewenst is om mensen langer te laten werken.

ALLEEN EEN STERKE SAMENLEVING KAN DE CRISIS OVERWINNEN

Tekst: Arjo Klamer, hoogleraar Culturele Economie aan de Erasmus Universiteit en lid van het *Sustainable Finance Lab*

Foto: Bert Spiertz/Hollandse-Hoogte

De crisis lijkt er nu toch echt aan te komen. De berichten uit de financiële wereld blijven slecht. Oplossingen waar politici mee aankomen, blijken steeds weer onvoldoende en lijken de problemen eerder te verergeren. De schuldenberg die de afgelopen dertig jaar met veel ambitie en winst is opgebouwd, dreigt ineen te zakken, met als grote gevaar dat de banken meegaan in de val en dat de bubbel in de Europese huizenmarkten leegloopt.

De maatschappelijke gevolgen zullen groot zijn. Al die grote bedragen die over de tafel gaan – 400 of 1000 miljard voor het noodfonds – zullen weinig zeggen. Maar Wajong-jongeren, zorginstellingen en culturele organisaties die hun overheidssteun deels of geheel kwijtraken, ondervinden de gevolgen aan den lijve. Straks kunnen de werkzoekenden en de pensioenhouders getuigen van de gevolgen.

Laat ten minste het volgende duidelijk zijn: de overheid bezuinigt niet omdat we met ons allen arm zijn en ons al die voorzieningen niet meer kunnen veroorloven – zo rijk als nu zijn we nog niet eerder geweest – maar dit kabinet heeft besloten de rekening van de kosten van de steun aan de banken vooral aan de zwakke kant van de samenleving te leggen. Met steun van onder meer de PvdA is besloten dat de banken te groot en te belangrijk zijn om los te laten, en dat daarom hun verliezen collectief omgeslagen moeten worden.

HOE DE FINANCIËLE SECTOR DE POLITICI GIJZELT

Het is hierbij belangrijk te beseffen dat de banken de gemeenschap wijs hebben gemaakt dat zij een essentiële functie vervullen in de onvermijdelijke globalisering van de economie. Om die functie goed in te vullen, hadden ze ruimte nodig. Ze moesten groot kunnen worden, heel groot, om met de grote jongens te kunnen concurreren. Want de financiële sector was een grote bonanza; daar werd het grote geld verdiend. Banken moesten innovatief zijn en dominant.

Illustratief voor deze ontwikkeling is de verandering in hun behuizing. De traditionele bankier had een stevig gebouw om duidelijk te maken dat bij hem ons geld veilig is. De moderne bankier mat zichzelf grote glazen paleizen aan, zoals de ING en de ABN AMRO langs de A10 in Amsterdam. In oude steden bepaalde de kathedraal het stadsbeeld; nu zijn dat de torens van banken en het verzekeringswezen. Bankiers zagen zichzelf als de *masters of the universe*.

Ik heb de verandering zelf mogen aanschouwen toen ik midden jaren zeventig voor de ABN werkte. De ABN was een conservatieve bank met een massief hoofdkantoor op de Vijzelgracht in Amsterdam. Vanuit de ABN keken we sceptisch naar de hemelbestormers die de AMRO-jongens wilden zijn. Met hun Anglo-Saksische aanpak kwamen ze bij ons ABN-ers als overdreven ambitieus en commercieel over. Toen in de jaren tachtig ABN ging fuseren met de AMRO, leek de combinatie onwaarschijnlijk. Zoals Jeroen Smit zo goed heeft weten te vertellen in *De Prooi*, wisten de AMRO-jongens de ABN-heren langzaam maar zeker aan de kant te schuiven. Hun tomeloze ambitie, vernieuwingsdrang en daadkracht wonnen het van de behoedzame en behoudzuchtige aanpak van de ABN-ers. Rijkman Groenink was een AMRO-jongen. Volgens de goede AMRO-gewoonte zette hij ambitieus in en richtte de gehele strategie louter en alleen op vergroting van de aandeelhouderswaarde. Hij mocht vervolgens laten zien hoe desastreus deze AMRO-strategie uitpakte.

De AMRO-aanpak en -mentaliteit resoneren met wat elders in de financiële sector gebeurde sinds het begin van de jaren tachtig. Banken trokken de grote talenten onder academici aan (ik zag mijn beste Amerikaanse studenten naar Wall Street gaan) die hun talenten aanwendden om nieuwe financiële producten te verzinnen en te ontwikkelen. Ze stapelden schulden op schulden, activa op activa. De posities van financiële instellingen groeiden exponentieel. Dat was mooi werk voor die talentvolle academici, want bij iedere stapeling konden zij een stevige provisie opstrijken. Zo boven op het geld ontdekten ze hoe ze zelf veel geld konden verdienen, terwijl de financiële sector steeds verder kwam af te staan van de reële economie. Zij die wezen op de potentiële gevaren werden genegeerd. Want zolang het goed gaat, moet het goed zijn.

En het gaat goed zolang de bergen schulden en activa kunnen groeien. De problemen beginnen wanneer schulden massaal afgebouwd moeten worden, zoals nu. Het verschil is alleen dat de bankiers er niet voor boeten en dat de verliezen op de gemeenschap afgewenteld worden. Al de acties die Europese leiders ondernemen, al hun akkoorden zijn erop gericht om de banken overeind te houden. Maar van ingrijpende maatregelen om de financiële sector fundamenteel te hervormen is geen sprake.

HET BELEID IS NEOLIBERAAL, ASOCIAAL EN ANTI-DEMOCRATISCH

Het is merkwaardig dat nog zo weinig mensen de Nederlandse straten op gaan om te protesteren tegen de gang van zaken. Waarom zijn de mensen zo gelaten dat ze zonder al te veel protest – op de schreeuwende kunstenaars, demonstrerende huisartsen en de deelnemers aan Occupy Wall Street na – de rekening van onverantwoord gedrag in de financiële sector betalen?

Mij is ook niet duidelijk waarom het merendeel van de oppositiepartijen zo gemakkelijk meegaat in het hardvochtige neoliberale beleid van dit kabinet en dit Europa. Neoliberaal is het beleid omdat het inzet op zelfredzaamheid van de burgers, en dus op meer marktwerking in bijvoorbeeld de zorg, het onderwijs en de cultuursector (terwijl juist in de afgelopen tijd de negatieve gevolgen van die marktwerking duidelijk werden). Neoliberaal is dit beleid omdat het weigert misstanden in de financiële markt en de huizenmarkt te benoemen, ten koste van alles verhoging van belastingen voor de grote jongens vermijdt, om vervolgens wel de noodzakelijke aanpassingen ten laste te leggen van vooral sociale en culturele voorzieningen. De kracht van het neoliberalisme is nog duidelijker in de aanpak van de Griekse situatie. Toen in de jaren zeventig Pinochet de Chileense economie aanpakte met het IMF-recept van bezuinigingen, kortingen op sociale voorzieningen en drastische kortingen op de lonen, schreeuwde links moord en brand. Een dergelijk beleid – de zogenaamde *cold turkey*-aanpak – werd als asociaal en hardvochtig gezien. Nu wordt de Grieken door het IMF en de Europese Commissie een zelfde *cold turkey*-aanpak opgelegd. De PvdA vindt het allemaal best. Hoezo is deze aanpak sociaal? Hoezo is deze aanpak democratisch? Het akkoord van de Europese top voorziet in verdere ondermijning van de democratie. Het noodfonds in oprichting krijgt veel economische en financiële macht. Het kan zonder democratische controle onder meer verreгаande maatregelen afdwingen bij lidstaten die niet aan de begrotingsnormen voldoen. Net als de Europese Centrale Bank moet het Noodfonds immuun zijn voor politieke processen. De macht is aan de technocraten. Zelfs een minister van Financiën heeft die macht niet. Hoe kan een parlement als het Nederlandse daarmee akkoord gaan?

DE ECONOMISCHE CRISIS ZAL EEN CRISIS IN HET ECONOMISCH DENKEN TEWEEGBRENGEN

Samen met mijn collega-economen kijk ik met ontzag naar wat er gaande is. Met een collega kwam ik tot de conclusie dat we in onze lange loopbaan als econoom niet eerder zo'n bijzondere tijd hebben meegemaakt als nu. De oliecrisis en de daarmee gepaard gaande stagflatie van begin en eind jaren zeventig hielden ons bezig en dat gold ook voor de effecten van het neerkomen van de Muur tussen Oost en West. Maar zoals nu: nee, zo hebben we het niet eerder meegemaakt. We zijn ertoe geneigd alles wat we dachten te weten over de economie te heroverwegen, zodat deze crisis in de economie ook een crisis voor de economische wetenschap betekent.

Nu zijn er collega's, zoals Sweder van Wijnbergen en Rick van der Ploeg, die volhouden dat deze gebeurtenissen in hun denkkader passen. Zij zien overheden die onverant-

woord bezig geweest zijn met het aangaan van schulden, en banken die iets soortgelijks hebben gedaan. Beter toezicht, strakkere regels, de IMF erin en dan komen we er volgens hen wel uit. Ik zie dat niet. Ik zie niet hoe de standaard economische benadering een crisis als deze kan duiden, laat staan verklaren en voorspellen. De gebeurtenissen zijn niet te volgen in de mechanistische modellen die economen standaard hanteren. Dat de Nobelprijs van dit jaar naar een tweetal economen ging die bijgedragen hebben aan de instrumentele en rationalistische economie van nu, is tekenend. Want hun benadering stelt nota bene dat overheden niet bij machte zijn om markten naar hun hand te zetten, zoals Europese overheden nu proberen. De reden is dat handelaren de effecten voorzien en dat daarmee de effecten tenietgedaan worden. Markten zijn efficiënt, prediken deze economische leermeesters. De massa aan kennis die handelaren samen hebben, aldus het argument, is meer waard dan de kennis die politici met hun paar ambtenaren kunnen produceren. En toch geloven politiek leiders met hun economisch adviseurs dat ze de boel naar hun hand kunnen zetten, dat strengere, afdwingbare regels de schulden crisis oplossen, dat herkapitalisering van banken de financiële problemen oplost. Ik verwacht dat deze oplossingen niet gaan werken. Want ze gaan voorbij aan meer fundamentele problemen. Neem het probleem van de economische groei. De bedoeling van dit beleid zou moeten zijn dat de Europese economie weer gaat groeien, maar zoals veel economen aangeven, knijpen de massale bezuinigingen de groei juist af en lijken ze de volgende recessie teweeg te zullen brengen. De veronderstelling is dat investeerders moed putten uit overheden die hun schulden reduceren, maar het tegendeel is eerder het geval.

Een ander probleem is het aanpassingsprobleem. We kijken nu wel naar de tekorten op de Griekse en Portugese begrotingen, maar zeker zo dreigend zijn de tekorten op hun handelsbalans: deze economieën voeren veel meer in dan ze uitvoeren. Dat betekent dat ze niet concurrerend zijn, te weinig bedrijvigheid hebben en op de pof consumeren. Het probleem is dat een economie als de Griekse te weinig manieren heeft om te reageren op dergelijke tekorten.

Met een eigen munt konden de Grieken de prijs van hun economie verlagen, zodat hun producten aantrekkelijker worden voor buitenlanders en buitenlandse producten duurder worden. Met een eigen munt zouden de Griekse autoriteiten een zelfstandig fiscaal en monetair beleid kunnen voeren om een nieuw evenwicht te realiseren. De hoop die economen hadden, was dat aanpassingen zouden plaats vinden door migratie van arbeid. Zo gaat dat in de VS: Amerikanen verhuizen om hun geluk elders te beproeven. Grieken doen dat ook wel, maar in veel mindere mate. Vergeleken met Amerikanen blijven Europeanen honkvast. Resteert het asociale aanpassingsproces waar Griekenland, Portugal en Ierland nu midden in zijn en waar de Italianen nu ook aan moeten geloven. Dit alles blijft nog behapbaar voor de gangbare economische benadering. Het vooruitzicht van een financiële en economische meltdown is dat niet. De modellen van economen geven niet aan dat een systeem in crisis kan geraken. De analyse van crises was iets van de marxistische benadering en die was dood verklaard bij het neerkomen

van de Muur in 1989. Marxisten kom ik in Europa niet meer tegen. Alleen in de VS zijn ze nog actief. Maar de marxistische benadering heeft wel oog voor de kans dat systemen als waar we nu in werken in een crisis komen. De kritische en dus genegeerde econoom Hyman Minsky voorzag die crisis in het financiële systeem.

Wat ook buiten het kader van de gangbare manier van economisch denken blijft, is de rol van de samenleving. Terwijl juristen, bestuurskundigen en bedrijfskundigen zich concentreren op de logica van bestuur en de economen op de logica van de ruil in de markt, blijkt dat cruciale processen in de bredere samenleving plaatsvinden. Iedereen heeft het over vertrouwen of het gebrek daaraan. Alsof het grote wantrouwen zo verbazingwekkend is. De logica van de markt en die van de overheid zijn echter op wantrouwen gebaseerd. We willen direct afrekenen in de winkel, omdat het er anders niet van komt. En de overheid staat op meer toezicht en meer regels, omdat ze er niet op vertrouwt dat we ons anders goed gedragen. Maar in de sociale ruimte werken dingen anders. Vertrouwen ontstaat door de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Mensen vormen vriendschappen, organiseren buurtfeesten, beginnen verenigingen en ondernemen allerlei initiatieven zonder dat de markt of de overheid daar een rol in spelen. In Nederland komen werkgevers en werknemers er meestal goed uit met elkaar omdat ze veel met elkaar omgaan, elkaar in allerlei situaties tegenkomen en dankzij instellingen als de SER voortdurend met elkaar in gesprek zijn. Al die interacties bepalen de samenleving. In het gangbare economische denken speelt die samenleving geen rol. Ten onrechte.

HET BELANG VAN EEN STERKE SAMENLEVING

De eurocrisis is vooral het gevolg van het ontbreken van een Europese samenleving. Wat de Europeanen in Brussel ook mogen beweren over een gemeenschappelijke Europese cultuur (in haar verscheidenheid, zoals ze steeds haastig toevoegen), het gedoe rond de euro maakt duidelijk hoe fragiel die Europese cultuur is. Komt de Griekse economie in de problemen, dan staat de rest van Europa klaar met levensgrote vooroordelen over luie Grieken. En voor de Grieken zijn de Duitsers kille en hardvochtige mensen die alleen maar geïnteresseerd zijn in een harde munt. Van de solidariteit die Nederlanders onderling nog hebben, en die West-Duitsers toonden ten aanzien van hun Oost-Duitse landgenoten, is in het Europees verband weinig te merken. Het motto is eerder ieder voor zich. Dat alles zijn de tekenen van een zwakke samenleving.

Een munt is niet alleen een ruilmiddel en een rekeneenheid maar functioneert ook als bindmiddel. Een gedeelde munt dwingt gedeelde liefde en gedeelde smart af. Kan een samenleving dat niet opbrengen, dan gaat de munt als splijtzwaam werken. En dat zien we nu in Europa gebeuren. Het is de hoogste tijd om het experiment met de euro te heroverwegen. En voor economen geldt dat ze hun aandacht moeten richten op de wijze waarop samenlevingen functioneren en hoe een samenleving op papier efficiënte economische mechanismen kan versterken dan wel dwarsbomen. Maar ondertussen zullen de zwakkeren in de samenleving lijden onder de tunnelvisie van politiek leiders en de beperkingen van het economisch denken.

‘SOCIALISTEN ZIJN NIET TEGEN BANKEN’

EEN GESPREK MET EWOUT IRRGANG

Tekst: Sjaak van der Velden Foto: Peter Hiltz/Hollandse Hoogte

De financiële crisis is alweer enkele jaren bezig. De reële economie heeft daar ook grote gevolgen van ondervonden en lijkt nu voor de tweede keer in korte tijd in een recessie te belanden. En dan hebben we ook nog de eurocrisis. Kortom, de economie schudt op haar grondvesten. Vlak na het begin van de financiële crisis in 2008 publiceerden Agnes Kant en Ewout Irrgang een 30-puntenplan met voorstellen om de crisis aan te pakken. Inmiddels zijn we ruim drie jaar verder, een goed moment om Ewout te vragen wat er nu eigenlijk terecht is gekomen van hun plannen.

Heeft het publiceren van *De lessen uit de kredietcrisis* zin gehad of hadden jullie dat beter niet kunnen doen?

Ongeveer een maand na het definitieve uitbreken van de crisis in september 2008 kwamen wij al met onze lessen. Toen Agnes met het idee kwam om dat te doen, zag ik er eerlijk gezegd zelf niet zo veel heil in. De wereld leek in brand te staan en daar zouden wij dan met een lijstje

aanbevelingen komen. Daar zat toch niemand op te wachten.

Maar het is heel anders gelopen. Er is veel aandacht geweest voor onze voorstellen en ik merk dat er in de partij nu nog veel naar wordt verwezen. In eerste instantie werden sommige voorstellen belachelijk gemaakt. Zo weet ik nog dat De Vries van de Vereniging voor Effecten Bezitters

(VEB) op televisie de vloer met ons probeerde aan te vegen. Dat was natuurlijk te verwachten, want hij behartigde de belangen van de aandeelhouders en aan onder andere hun macht wilden wij nou juist iets doen. Als ik nu echter de balans opmaak dan zijn heel wat van onze punten inmiddels uitgevoerd of wordt daar aan gewerkt.

Waar denk je dan vooral aan?

In punt 3 deden we een oproep voor een parlementaire enquête. Aanvankelijk steunde alleen GroenLinks dat idee, maar nu vindt deze werkelijk plaats en nog onder voorzitterschap van een SP'er ook. De commissie-De Wit is een heel duidelijk voorbeeld van een goed en ook inmiddels breed gedragen voorstel. Daar mogen we best trots op zijn.

Dat is dan het onderzoek naar wat er fout ging, maar hoe staat het met de inhoudelijke voorstellen?

Onze dertig punten kun je verdelen in drie lagen: crisismanagement, toezicht op de financiële sector en voorstellen voor een ander internationaal monetair systeem. Om met het managen van de crisis te beginnen, daar valt dat onderzoek trouwens ook onder maar ook ons voorstel om de banken en andere financiële instellingen die in de problemen zitten te nationaliseren. Met de managingsvoorstellen wilden we voorkomen dat aandeelhouders en obligatiehouders de dans zouden ontspringen; iedereen moet meebetalen.

Op dit punt werden we vooral belachelijk gemaakt, maar je ziet nu dat er in Nederland en Europa beweging in zit. In Europa ligt nu een voorstel om ook obligatiehouders te laten meebetalen als een bank gered moet worden. Ook in Nederland beweegt men. Zo ligt sinds een paar weken het 'Wetsvoorstel uitbreiding interventie-instrumentarium ten aanzien van banken' bij de Raad van State. Met deze wet krijgt de overheid meer bevoegdheden om in te grijpen als financiële instellingen in onomkeerbare problemen komen. Dat is een stap in de goede richting. In de crisis van 2008 is alleen ABN AMRO genationaliseerd, de andere banken en instellingen zijn vooral met kapitaalinjecties geholpen. De overheid kreeg daar wel zeggenschap maar geen eigendom voor terug. Maar de grote banken zijn wel bijna allemaal gered.

Maar door de banken te steunen, red je ze inderdaad. Moeten we dat als socialisten wel willen?

Dat hoor je wel vaker van sommige mensen binnen de SP, maar we kunnen er toch echt niet omheen dat banken heel belangrijk zijn voor de economie. Zonder een instelling die kapitaal dat op de ene plaats overtollig is, overbrengt naar een plaats waar kapitaal nodig is, komt de economie tot stilstand. Er zal altijd een kredietverlenende instelling, een bank dus, nodig zijn om bedrijven te laten functioneren maar ook om het mogelijk te maken dat mensen een hypotheek nemen en dus een huis kunnen kopen. Dus socialisten zijn niet tegen banken, maar we willen wel dat de maatschappij greep heeft op wat er allemaal bij die banken gebeurt. Zeker als ze ons in de problemen brengen. Dat geldt trouwens ook breder. Kijk, we hebben fundamentele kritiek op het systeem maar het zal niet zo zijn dat we morgen ineens in een andere wereld wakker worden. We leven in het hier en nu en daarbinnen proberen we onze kritiek tot zijn recht te laten komen. Als je alleen nog maar

naar dat toekomstideaal kijkt dan kun je de SP wel opheffen. We proberen juist om de democratische controle op de economie en dus ook de financiële sector te vergroten. Onze voorstellen zijn dan ook vooral een goede stap in de richting van een betere wereld. Door een groter toezicht van de samenleving te bepleiten op wat bedrijven doen.

Dat brengt ons op de tweede laag in jullie plan: het toezicht op financiële instellingen.

Het gaat daarbij om twee soorten toezicht. Intern binnen die instellingen, dat loopt via de Raad van Commissarissen (RvC) en extern van De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten (AFM). Daar hebben we veel voorstellen voor gedaan, maar daar is niet veel van gerealiseerd. Er is ook op dit gebied wel enige beweging, maar nog te weinig. Volgens Bazel 3 (het nieuwe toezichttraamwerk voor banken –red.) moeten de banken grotere eigen reserves aan houden en dat is zeker een goede zaak. Het toezicht is echter nog veel te weinig bij bijvoorbeeld de hedgefondsen.

De ideologie van de jaren tachtig, toen het toezicht enorm is geliberaliseerd, heerst nog te veel; de sector heeft te veel vrijheid en mag vrijwel alles intern regelen. Als je ziet dat de bonussen nu alweer de pan uitrijzen op Wall Street en de macht van de aandeelhouders nog steeds erg groot is. Daar moet echt nog steeds veel aan gebeuren.

Hoe verklaar je de houding van Nederland in bepaalde discussies, zoals die rond de Tobintaks?

Het is duidelijk dat zo'n heffing op kapitaalstromen niet in het belang is van de financiële sector en omdat Nederland een heel grote financiële sector heeft, is het verzet tegen de Tobintax vanuit ons land tamelijk groot. Het hangt van het onderwerp af, maar de eigen belangen staan altijd voorop. De Tobintax was overigens een van onze voorstellen uit het 30-puntenplan. Maar de SP pleitte daar in de Azië-crisis eind vorige eeuw al voor. Dat was toen een voorstel van uiterst links. Nu ligt er een uitgewerkt voorstel voor invoering van de Tobintax van de Europese Commissie zelf. Het kan verkeren.

Hoe is het gesteld met jullie voorstellen voor een ander internationaal monetair systeem, de derde pijler van jullie 30-puntenplan?

We hebben voorstellen gedaan voor het terugdringen van de macht van vooral de dollar in de wereld. We pleitten voor een systeem waarin de rol van vooral de Chinese munt een grotere zou worden omdat de Amerikanen met hun machtige maar verzwakte dollar al jaren feitelijk op de pof leven. De Chinese munt zou volgens ons deel moeten worden van een internationale reservemunt. De realiteit heeft ons echter ingehaald, want de rol van de dollar – om over de euro maar niet te spreken – is door de praktijk al zo ingehaald dat het zichzelf lijkt te regelen. De Chinese yuan of renminbi wordt zo'n belangrijke munt dat deze als alternatief voor de dollar in het internationale betalingsverkeer zou kunnen gaan functioneren.

Een belangrijk hoofdstuk in jullie plan heette 'versterking van het Rijnlandse model'. Dat hoor je wel vaker, maar dat model heeft de economische crisis van de jaren zeventig toch ook niet kunnen voorkomen. Dus wat is er dan zo bijzonder aan?

Het kapitalisme zal altijd grote crises kennen. Dat is inherent aan het systeem. Wel is het zo dat het Rijnlandse model door een strengere regulering van de financiële sector kredietbubbels meer kan tegengaan dan het meer gedereguleerde Angelsaksische model. Deze crisis is daarom typisch een crisis van het neoliberale model. Minstens zo belangrijk is echter ook dat het Rijnlandse model een meer gelijkwaardige verdeling van de groei oplevert door een sterkere positie van de factor arbeid.

Wat is je algemene oordeel nu over jullie plannen?

Ik denk nog steeds dat we toen een dertigtal uitstekende voorstellen hebben gedaan waarvan een groot deel nog steeds actueel is. Een deel is inmiddels gerealiseerd, maar we hebben sinds die tijd ook veel nieuwe voorstellen gedaan.

Hebben jullie dingen gemist toen het plan werd gepubliceerd, had je sommige dingen misschien beter anders gedaan?

We hebben wel een paar punten gemist. Wat we bijvoorbeeld hadden moeten opnemen is dat ook de vaste salarissen binnen het bankwezen gereguleerd moeten worden.

Veel bonussen zijn door de maatschappelijke kritiek of door een soort zelfregulering in de Code Banken vermindert, maar de banken hebben die dan vervangen door hogere salarissen. Dat hadden we kunnen voorzien. Ook hadden we in *De Lessen uit de Kredietcrisis* kunnen opnemen dat er een scheiding moet komen tussen nuts- en zakenbanken. Later hebben we daar wel voor gepleit, maar nog niet in het plan. Nutsbanken, waar mensen hun spaarcenten wegzetten, zouden veel minder risicovol mogen handelen dan zakenbanken. We hebben ook kort na het 30-puntenplan onder leiding van Sharon Gesthuizen nog een aparte initiatiefnota geschreven over de noodzaak van de heroprichting van een nieuwe nationale investeringsbank in overheidshanden. Maar door de bank genomen sta ik nog steeds achter onze voorstellen. Ons 30-puntenplan was achteraf gezien zonder meer een schot in de roos.

ENKELE VOORSTELLEN UIT **‘DE LESSEN UIT DE KREDIETCRISIS’**

1. Banken of andere financiële instellingen die in de problemen komen en te belangrijk zijn om failliet te laten gaan, worden zo lang als wenselijk en nodig genationaliseerd. Volledige nationalisering heeft daarbij de voorkeur om de kosten voor de belastingbetaler op de lange termijn zo laag mogelijk te houden. Bovendien wordt daarmee het nemen van onverantwoorde risico's door banken en hun aandeelhouders niet beloond met redding door de overheid als het fout gaat.
3. Er moet een parlementaire enquête komen naar de kredietcrisis. Er valt veel te leren van de kredietcrisis. Sommige van die lessen zijn nu al duidelijk. Maar er zijn ook een heleboel vragen waarop nog antwoord moet komen. Waarom accepteerde de Nederlandsche Bank dat banken onbegrijpelijke financiële producten verhandelden? Wat is er bij Icesave precies misgegaan tussen de IJslandse toezichthouder en De Nederlandsche Bank? Waarom ging minister Bos akkoord met de overname van ABN AMRO? Al deze vragen, het belang van de lessen die eruit kunnen worden getrokken, verdienen de inzet van het zwaarste middel van het parlement: een parlementaire enquête. Het voordeel hiervan ten opzichte van een gewoon parlementair onderzoek is dat getuigen ook onder ede kunnen worden verhoord. Er is geen reden om daarmee te wachten: ook in de VS worden al veel sleutelpersonen gehoord door het Congres.
15. De internationale reserve-vereisten voor banken moeten omhoog. Uit de kredietcrisis blijkt dat de verplichte minimumvereisten te laag zijn om een diepe crisis als deze te voorkomen.
17. De maximale hypotheeknormen moeten worden aangescherpt en voortaan door de overheid zelf worden vastgesteld. De financiële crisis begon met het verstrekken van onverantwoorde hypotheeklen in de VS. Zeker in de VS moeten de regels hiervoor fors aangescherpt worden. In Nederland zijn in veel geringere mate 'subprime hypotheeklen' verkocht. Maar desondanks zijn ook hier onverantwoord hoge tophypotheeklen verstrekt. Sinds kort gelden in Nederland normen voor een maximale hypotheek ten opzichte van het inkomen. Maar die normen zijn flexibel en worden door hypotheekverstrekkers zelf bepaald. Daarom moeten de hypotheeknormen worden aangescherpt. Zelfregulering in de financiële sector moet nu echt voorbij zijn.
26. Er wordt een internationale heffing op kapitaalstromen (Tobintaks) ingevoerd om de destabiliserende werking van het flitskapitaal tegen te gaan. De hoogte van deze heffing varieert naarmate wisselkoersen afwijken van de internationaal vastgelegde vaste spelkoersen (Spahn-variant). Op de internationale valutamarkten wordt een vaste lage heffing van bijvoorbeeld 0,005 procent op valutatransacties ingevoerd. Naarmate de wisselkoers afwijkt van de spelkoersen wordt deze heffing geleidelijk aan verhoogd. Daarmee wordt de speculatie op de valutamarkten, die door de liberalisering een enorme vlucht heeft genomen, effectief bestreden.

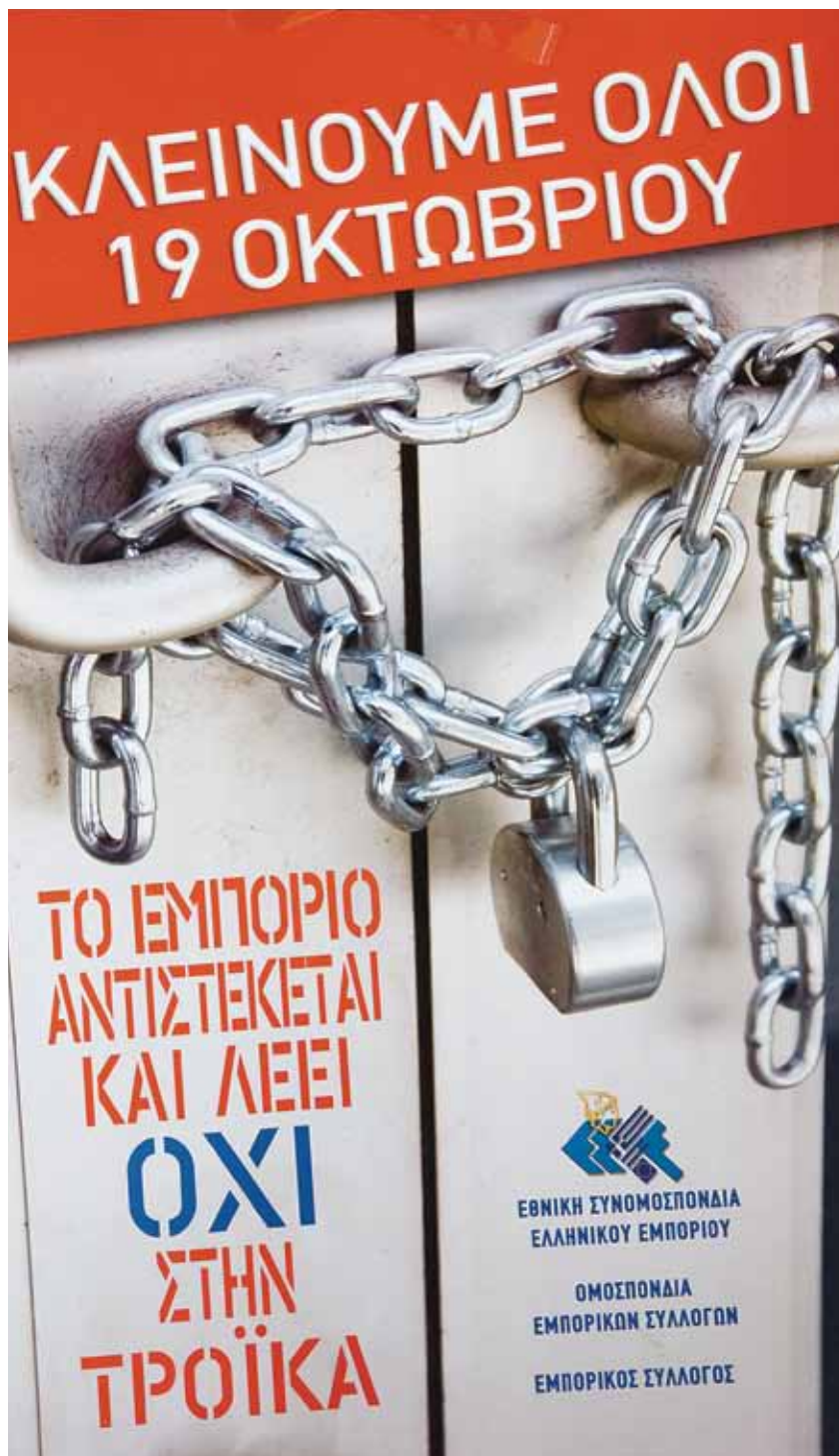
Bron: Agnes Kant en Ewout Irrgang, *De lessen uit de kredietcrisis*, Rotterdam: SP 2008

DE GEMISTE KANS VAN GRIEKENLAND: ZONDER DEMOCRATISCHE BASIS IS EUROPA REDDELOOS VERLOREN

Tekst: Bastiaan van Apeldoorn, Universitair hoofddocent politicologie, Vrije Universiteit Foto: Roel Burgler/ Hollandse Hoogte

Op het moment dat ik dit schrijf haalt Europa opgelucht adem: het onzalige door Papandreou op de vooravond van de G-20 top in Cannes aangekondigde plan om zijn in opstand gekomen volk te raadplegen is van tafel. Dat de Griekse premier de euvelen moed had om voor het keiharde met de Troika afgesproken bezuinigingspakket een vorm van democratische legitimiteit te zoeken, daar hadden de eurocrisismanagers kennelijk niet op gerekend. Dus was men niet alleen in Berlijn en in Parijs maar ook in Den Haag in alle staten, inclusief de in deze kwestie tot nog toe loyale oppositie.

PvdA-woordvoerder Plasterk riep uit dat de Grieken nu kennelijk helemaal belatafeld waren, terwijl ook D66, normaal toch een warm pleitbezorger van het referendum, er met zoveel woorden schande van sprak. We zijn democraten, maar nu even niet. Gelukkig, dankzij binnenlandse maar vooral ook grote buitenlandse druk tijdens het in Cannes aan Griekenland door 'Merkozy' opgelegde dictaat, is Papandreou met het mes op de keel schielijk op zijn schreden terug getreden. Door de democratie opnieuw buiten de deur te houden kan de reddingsoperatie nu gewoon doorgang vinden en kunnen Griekenland en de euro van de ondergang behoed worden. Niets is natuurlijk minder waar.

Een van de vele Griekse verzetsaffiches: '19 oktober de hele dag gesloten. De handel is tegen en zegt Nee tegen de troika' (de EU, de Europese Centrale Bank en het IMF).

ILLUSIEPOLITIEK

We hebben hier te maken met een illusiepolitiek zoals die zelfs in het Brusselse nog zelden vertoond is. Ten eerste, zoveel was ook al wel duidelijk voor de Griekse aankondiging van een volksraadpleging, zijn deze plannen nog helemaal niet uitgewerkt en is de term 'losse eindjes' in dit geval wel heel eufemistisch uitgedrukt. In de tweede plaats, en belangrijker, als de plannen al uitgewerkt en uitgevoerd zullen worden is dit slecht nieuws voor zowel de Grieken als voor de euro en uiteindelijk het Europese project van toenemende samenwerking en integratie. De Griekse economie zal er nog verder door de put in gedrukt worden en de (mogelijk ook in toenemende mate gewelddadige) protesten en onlusten zullen nog verder oplaaien, wat de verdere uitvoering van de plannen opnieuw zal bemoeilijken. Zolang de Grieken, door onder andere een veel verdergaande schuldenreductie geen reëel uitzicht wordt geboden op herstel, blijft het 'Griekse probleem' onopgelost en zullen de gevolgen steeds tragischer zijn. Dat de Griekse bevolking het niet pikt dat voor de redding van de euro en de Europese banken Griekenland zo uitgeknepen wordt is niet meer dan logisch. Dat Papandreou, geconfronteerd met het massale verzet op straat, het niet verantwoord meer vond om dit toch zo door de drukken, is al even begrijpelijk. En dat het nu weer van tafel is een gemiste kans voor Griekenland en voor Europa. Een gemiste kans om een democratisch halt toe te roepen richting een failliete Europese politiek.

Tegenstanders van referenda over fundamentele Europese aangelegenheden, zoals eerder over de grondwet, en misschien in de nabije toekomst over nieuwe noodzakelijk geachte verdragwijzigingen, voeren aan dat de bevolking dit soort ingewikkelde zaken, waarvan men de voors en tegens helemaal niet kan wegen, beter aan al dan niet gekozen politici kan overlaten, zeker in het huidige klimaat waarin je al bij voorbaat weet dat een 'nee' veel waarschijnlijker is dan een 'ja'.

Dus als we vrezen niet het gewenste antwoord te zullen krijgen, kunnen we de democratie beter maar zoveel mogelijk buiten de deur houden. De

Europese besluitvorming is sowieso al erg traag – zo is de veel gehoorde klacht, vooral op de nog altijd ongereguleerde financiële markten – laten we het alsjeblieft niet nog erger maken. Niet alleen getuigt een dergelijke visie van een fundamenteel ondemocratische houding, zij is ook zeer kortzichtig, juist ook vanuit het perspectief van diegenen die het Europese project (en daar hoort schrijver dezes ook bij) belangrijk, ja zelfs noodzakelijk vinden voor het behoud van vrede en welvaart. Dit project kan namelijk niet zonder draagvlak, zonder de burgers van Europa er vaker en op structurele basis bij te betrekken, hen een rol te geven in het vormgeven van de Europese Unie. Hen, bijvoorbeeld middels referenda, niet alleen de vraag voor te leggen of men wel meer Europa wil, of misschien liever minder, maar bovenal ook wat voor Europa men wil. Een fundamentele keuze zou bijvoorbeeld kunnen zijn of men het Europa van de afgelopen twee decennia wil behouden, dus een neoliberaal Europa waarin het primaat van de markt heerst, of dat men op de een of andere manier het primaat van de politiek wil herstellen waardoor er ook ruimte komt voor andere waarden dan concurrentie en economische vrijheid voor met name het transnationale kapitaal.

Het Griekse referendum zou niet direct over deze keuze zijn gegaan, maar wel over een zogenaamd reddingspakket dat op geen enkele manier lessen trekt ten aanzien van de oorzaken van Europa's schulden crisis, die namelijk wel degelijk mede wortelen in een neoliberaal program waarin met name de financiële markten vrij spel kregen. In plaats daarvan blijft het recept dat de banken gered moeten worden en de burgers, in Griekenland als ook in Nederland daarvoor moeten bloeden: *saving the banks and screw the people*. Het feit dat het Brusselse akkoord van 27 oktober geen paraagraaf wijdt aan het aanpakken van de financiële sector spreekt wat dat betreft boekdelen.

EEN DEMOCRATISCH OF GEEN EUROPA

Ondertussen is de kern van de eurocrisis, die voor Europaëxistentiële crisis, een legitimiteitscrisis die zich al

in het vorige decennium openbaarde – men denke aan de afwijzing van de grondwet – maar nu door de huidige crisis echt is geëxplodeerd. Het Europese project is altijd een eliteproject geweest. Daar kwam men nog in de jaren negentig mee weg. Maar nu Europa, met één markt en één munt, steeds verder ingrijpt in het dagelijks leven van de Europese burgers keren deze zich steeds verder van datzelfde Europa af, juist omdat ze er nooit iets over te zeggen hebben gehad. Het is een illusie om te denken dat men dan die burger er dus maar beter buiten kan blijven houden. Zo zal de legitimiteitscrisis zich alleen maar verdiepen. Europese eenwording zonder een breed draagvlak in de Europese samenlevingen is niet alleen ondemocratisch maar zal ook niet werken. De burgers, zich steeds verder vervreemd voelend van dit eliteproject dat kennelijk nu ook nog eens met honderden miljarden gered moet worden, zullen hier uiteindelijk niet aan meewerken. En dan barst de bom, niet alleen in Griekenland maar ook elders in de EU. Het is of een democratischer Europa of helemaal geen Europa. Dus hebben we eerder meer dan minder referenda nodig en vooral ook een publiek debat in alle lagen van de bevolking over wat voor soort Europa we eigenlijk willen. Als dat betekent dat we eerst een paar stappen terug moeten doen om vervolgens weer iets beters op te bouwen, dan zij dat zo. Dat is geen pleidooi om bijvoorbeeld nu weer de gulden in te voeren, maar wel om ons goed te realiseren voor wie en voor wat de euro en Europa eigenlijk gered moeten worden en wat dat dan betekent voor het soort maatregelen dat genomen moet worden. Deze vraag te beantwoorden zonder de burgers in de verschillende lidstaten daar beter in te betrekken, zal uiteindelijk de doodsteek voor Europa zijn.

BRITSE SYNTHIPOP

TRANEN OM EEN VERKILDE MAATSCHAPPIJ

Tekst Rob Janssen Foto: Andre Csillag/Rex Features/Hollandse-Hoogte

Synthipop uit de jaren tachtig werd en wordt vaak gezien als een koud en emotioneel muziekggenre. Maar wie goed luistert, ontdekt dat de mechanische klanken en vervreemdende teksten van Britse bands als Ultravox, Yazoo en Human League juist een cynische aanklacht waren tegen individualisering en kilte in de samenleving.

Begin jaren tachtig: de tijd van de opkomst van Thatcher en Reagan, de groeiende angst voor een kernoorlog, economische recessie en werkloosheid. In 1981 braken in diverse grote Engelse steden grootscheepse rellen uit. Niet geheel toevallig ontstond in die tijd in Engeland een nieuwe rage in muzikland: de synthipop.

Eind jaren zeventig hadden enkele – toen nog – tamelijk obscure bands als Human League en Cabaret Voltaire, allebei uit Sheffield, geëxperimenteerd met analoge synthesizers die toen nog vooral ‘kraak-piep-tuut’-geluiden produceerden. Het instrument was toen nog een zeer exclusief apparaat; voor de prijs van een meerstemmige synthesizer kocht je in die jaren ook een huis.

Elektronische muziek was tot dan toe een niche-gebeuren, waarmee hooguit artiesten als Jean-Michel Jarre, Vangelis en Kraftwerk af en toe tot een groter publiek doordrongen. Dat veranderde begin jaren tachtig, toen een handvol jonge Engelse muzikanten ontdekten dat de synthesizer een sound kon voortbrengen die volgens hen uitstekend paste bij wat ze voelden in die tijd. De naargeestige sfeer in

de troosteloze Britse metropolen, de grauwe zware industrie op haar retour, maar ook de groeiende invloed van het thatcherisme in het openbare leven bleek akoestisch prima te vangen met de kille, vervreemdende klanken die uit de synthesizer kwamen. Het waren bands als Depeche Mode, Yazoo, Visage, Ultravox, Orchestral Manoeuvres in the Dark (OMD), Soft Cell en Eurythmics die de eerste grote synthipop-hits scoorden. Uit hun teksten sprak in eerste instantie niet de woede en agressie die de Britse punkbands eerder karakteriseerden. Veel meer beschreven de synthesizer-bands op ingetogen wijze de eenzaamheid, het individualisme en de vervreemding in een steeds grimmiger, technocratischer wordende maatschappij.

Zoals in de klassieker *Fade to Grey* van Visage uit 1980:

*One man on a lonely platform
One case sitting by his side
Two eyes staring cold and silent
Show fear as he turns to hide*

We fade to grey

*Feel the rain like an English summer
Hear the notes from a distant song
Stepping out from a back shop poster
Wishing life wouldn't be so long*

We fade tot grey

*Een man op een verlaten perron
Een koffer naast hem op de bank
Een paar stil starende, kille ogen
Verraden angst als hij zich afwendt*

We worden grauw

*Het regent als in een Engelse zomer
Als klanken van muziek in de verte
Afkomstig uit een winkelreclame
Jammer dat het leven zo lang duurt*

We worden grauw

HET RIJKE ROOIE LEVEN

DEEL 73

'HET GEVOEL DAT ALLES DE RECHTSE KANT OP AAN HET GAAN WAS'

In de BBC-documentaire Synth Britannia verzekert Richard H. Kirk, voorman van Cabaret Voltaire, dat de musici van toen ze zeker niet zagen vliegen: 'We waren niet paranoïde. We zagen dat overheid en politie iedereen steeds meer in de gaten hielden en controleerden, we zagen de opkomst van rechts en het christen-fundamentalisme in de VS, we zagen de revolutie in Iran. Bij ons overheerste het gevoel dat alles de rechtse kant op aan het gaan was.'

De muziek van de synth-bands maakte gebruik van de strakke, blikkerige ritmes uit de drumcomputertjes. Optisch bracht de nu evidente synthipop-golf ook iets nieuws. In plaats van de klassieke bandbezetting van zanger/gitarist/bassist/drummer, maakte de elektronica het mogelijk dat er nog maar twee man op het podium nodig waren. Onder meer Yazoo, Eurythmics, OMD, Soft Cell en later de Pet Shop Boys bedienden zich van de formule: excentrieke zanger(es) op de voorgrond en verlegen jongen met synthesizer op de achtergrond. Ondertussen hadden Japanse fabrikanten als Yamaha en Roland betaalbare, digitale synthesizers op de markt gebracht en zo werd het instrument voor iedereen bereikbaar.

Op het politieke wereldtoneel kwam de Koude Oorlog tot een hoogtepunt. In 1983/84 sprak iedereen over kruisraketten en had menig een 'Liever een raket in de tuin dan een Rus in de keuken'. Dat later bleek dat het met die gevreesde militaire slagkracht van het Warschau Pact wel meeviel, weerhield de popmusici van toen er logischerwijs niet van om hun angst voor een nucleaire oorlog in muziek om te zetten. Zoals Ultravox in *Dancing with tears in my eyes* uit 1984:

*It's five and I'm driving home again
It's hard to believe that it's my last time
The man on the wireless cries again
It's over, it's over*

*Dancing with tears in my eyes
Weeping for the memory of a life gone by
Dancing with tears in my eyes
Living out a memory of a love that died*

*It's late and I'm with my love alone
We drink to forget the coming storm
We love to the sound of our favourite song
Over and over*

*Vijf uur als ik weer huiswaarts keer
Ongelofelijk dat dit de laatste keer is
De radiostem roept weer:
Het is voorbij, het is voorbij.*

*Dansend met betraande ogen
Treurend over een leven dat voorbij is
Dansend met betraande ogen
Terend op de herinnering aan een verloren liefde*

*Het is laat en ik ben alleen met mijn schat
We drinken de aankomende storm weg
We vrijen op ons favoriete liedje
Telkens weer*

Rond diezelfde tijd maakte het Schotse synthesizertrio Bronski Beat een discussie los over een ander maatschappelijk item: het geweld en de intolerantie jegens homoseksuelen in het Verenigd Koninkrijk. Uit *Small Town Boy* (1984):

*Mother will never understand
Why you had to leave
For the answers you seek will never be found at home
The love that you need will never be found at home*

*Run away, turn away, run away, turn away, run away
Run away, turn away, run away, turn away, run away*

*Pushed around and kicked around, always a lonely boy
You were the one that they'd talk about around town
As they put you down*

*And as hard as they would try, they'd hurt to make you cry
But you'd never cry to them, just to your soul*

*Moeder zal nooit begrijpen
waarom je weg moest
Want de antwoorden die je zoekt zul je thuis nooit vinden
De liefde waar je naar snakt zul je thuis nooit vinden*

*Ren nu weg, keer je af, ren nu weg, keer je af, ren nu weg
Ren nu weg, keer je af, ren nu weg, keer je af, ren nu weg*

*Je werd geduwd en geschopt, was altijd een eenzame jongen
Jij was degene over wie alle dorpingen spraken
Terwijl ze je kleineerden*

*Maar hoe hard ze ook probeerden je te laten janken
Je liet je tranen nooit zien, je huilde in stilte*

In de jaren daarna werden de synthesizers standaard in alle regionen van de popmuziek. Enkele bands uit de begintijd, zoals Depeche Mode en Eurythmics, werden omarmd door een miljoenenpubliek en de eerste afgeleide genres (bijvoorbeeld Italo en Acid) dienden zich aan. Zelfs acts als Queen (het album *The Works*), ABBA (*The Visitors*) en een authentieke Amerikaanse bluesband als ZZ Top (*Afterburner*) lieten de synthesizers domineren in hun werk. Maar met de oorspronkelijke tranen om de verkilde maatschappij had dat allemaal niets meer te maken.

WIE VERDIENEN ER AAN DE EUROCRISIS?

**DENNIS DE JONG,
SP-EUROPARLEMENTARIËR**

Op het eerste gezicht lijkt de euro-crisis alleen maar verliezers te kennen. De winkelier in Griekenland die zijn zaak moet sluiten. De werklozen in Europa, die nu rond de 10 procent van de beroepsbevolking vormen. Of de mensen met een uitkering waar keer op keer op gekort wordt. Maar er zijn ook winnaars. De eurofanaten, de neoliberalen en de speculanten.

De lijfspreuk van een paar Amerikaanse bankiers hebben de eurofanaten zich snel eigen gemaakt: *'Never waste a good crisis'*, oftewel doe je voordeel met iedere crisis. Brussel is

groot geworden door crises: telkens als de boel uit elkaar dreigde te vallen, maakte de EU een sprong naar voren. De eurocrisis is ontstaan door zo'n sprong naar voren, te weten de invoering van de euro als gemeenschappelijke munt terwijl de economieën van de eurolanden helemaal niet gelijkwaardig waren. Zelfs toen bleek dat een land als Griekenland het zonder hulp van de andere eurolanden binnen de eurozone niet meer zou redden, was er niet echt een weg terug meer. In ieder geval dreigden de regeringsleiders met hel en verdoemenis als Griekenland de euro zou opgeven. De Duitse Bondskanselier gebruikte onlangs in dat verband zelfs nog het woord 'oorlog'. En dus zijn we gaan repareren: in een paar maanden tijd moest en zou een Europees economisch bestuur uit de grond gestampt worden dat de oorspronkelijke weeffout moest herstellen. En zo geschiedde: begin oktober stemden zowel de Raad van Ministers als het Europees Parlement in met het zogeheten sixpack, zes wetsvoorstellen die samen zouden zorgen voor een procedure waarbij eurolanden gedwongen worden 'zich aan de regels te houden'.

Daar sloegen de neoliberalen hun slag: die regels zijn namelijk helemaal niet objectief juist, maar zijn een politieke keuze. Zo mag het begrotingstekort niet uitkomen boven de 3 procent en de staatsschuld niet boven de 60 procent van het nationaal inkomen. Op zich goede regels, ook de SP wil de boekhouding op orde hebben, maar je moet ze wel met beleid toepassen. We zouden de banken niet eens hebben kunnen redden, als Nederland zich tijdens de bankencrisis precies aan de norm van 3 procent had gehouden. Je moet altijd waken voor te veel (en daarmee kapot-) bezuinigen. Verder mogen volgens de regels van het nieuwe economisch bestuur de lonen niet te hard stijgen en hetzelfde geldt voor de uitgaven voor de zorg en voor de pensioenen. Het economisch bestuur

kent geen regels over armoede- en werkloosheidsbestrijding of over het tegengaan en terugdraaien van te grote inkomensverschillen. Het economisch bestuur is dus gewoon een liberaal project.

Ook de speculanten hebben geprofiteerd van de crisis. De bonussen bij de banken zijn weer flink gestegen. Terwijl het de speculanten met hun ondoorzichtige financiële producten waren die de crisis hebben veroorzaakt, is het voor hen nog steeds mogelijk te gokken op van alles en nog wat. Op grondstofprijzen, op schommelingen van wisselkoersen, ja zelfs op het failliet van Griekenland. Het is ongelofelijk, maar nog steeds verdienen speculanten geld als het met een bedrijf of met een land slecht gaat. De speculanten houden de regeringsleiders in een wurggreep: als er te harde maatregelen worden genomen, kunnen zij niet meer lenen aan de bedrijven en stort uiteindelijk de hele economie in. De regeringsleiders zien dit als een soort natuurwet en blijken meer geïnteresseerd in de markten dan in de gewone mensen.

Maar hun overwinning zal uiteindelijk een pyrrusoverwinning blijken. Wij zijn er namelijk ook nog: de SP, maar ook al die gewone mensen die de speculanten en neoliberalen spuugzat zijn. Zoals de mensen in tentjes op het Beursplein. Maar ook al die actieve SP'ers in de afdelingen, waarvan ik er via de Tour d'Europe (de serie politieke cafés over Europa en de pensioenen) steeds meer tegenkom. Aan ons allemaal de taak om het Europese economische bestuur een ruk naar links te laten maken, en om de aanval te openen op de speculanten en de graaiers. We hebben daarvoor een actieplan gemaakt (zie: sp.nl/europa). In Brussel en Den Haag gaan we dat stap voor stap uitvoeren. Wij gaan ervoor zorgen dat in Nederland weer een sociaal geluid klinkt, zo hard dat het zelfs in Brussel wordt gehoord: 1 voor allen!